

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 — Poštni predal (Cassa postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA:

Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto XI. — Štev. 8 (216)

UDINE, 1. - 15. MAJA 1960

Izhaja vsakih 15 dni

Kaj delamo in ne delamo leta 1960 v Furlanski Sloveniji

Kar naprej se nekaj spreminja v gospodarstvu pri nas v Furlanski Sloveniji.

Se nismo prišli do dna v kmetijstvu. Iz leta v leto padamo bolj nizko. Lanskono leto smo posekali mnogo manj travnikov in senožeči kot prejšnje leto in prejšnje leto manj kot pred dvema letoma.

Letos pa smo prekopali in preorali manj njiv kot lani. Tudi z Unejskega nam niso prišli pomagat kopat zemljo, kakor prejšnja leta, ker se jim ne splača, ker imajo nimar več dela doma v industriji.

V Roncu in drugih krajih, kjer imamo lepo sadje so moški opravili nekaj dela okoli sadnih dreves, nekaj pognojili in okopali drevesa, porczali, kar je bilo potrebno, novih dreves skoro niso nikjer posadili. Nato so moški odšli v emigracijo ter so doma ostale ženske, da bodo pobirale sadje na jesen, če bo dobra letina brez hudih ur.

Delovni centri (cantieri di lavoro) ne dobijo pri nas delavcev, ker ne mara nobeden delati za 500 ali 600 lir na dan, kolikor plačujejo v kantierih. Kakor hitro neha zima, pa sploh ne dobe nobenega delavca več za kantierje.

Ceste delajo zdaj pri nas po tri leta tistih nekaj kilometrov, ker ni delavcev, ki bi šli delat za tistih par sto lir na cesto.

Nič boljše ni pri pogozdovanju (rimboschimento), kjer so delali naši ljudje v prejšnjih letih. Le težko dobijo kakšnega delavca za to slabo plačano delo.

Težko je tudi, da bi mi izkoristili postavo o hribih (o montanji), ker bi morali spraviti skupaj konzoreij, kateremu bi dajala država denar za razne melioracije in bonifikacije. Naši ljudje so preveč sami zase navajeni in ne marajo delati združeno skupaj kot drugod. Pa tudi koga nimaš postaviti v konzoreij, ko pa gre poleti vse od doma.

Kmečki inšpektorat dela razne konference o modernem načinu kmetovanja, o novih žitih, sadju, o plemenski živini, o umetnem gnojilu in o tem, kaj bi bilo treba napraviti, da bi se tudi pri nas aplicirala postava o montanji. Inženirji sklicujejo konference, toda skoro nobeden ne gre zraven. Ljudje so izgubili interes za kmetovanje.

Boške smo vse posekali že pred leti. Pa tudi drvarjev ni, da bi sekli drva.

Niti toliko jih ni mogoče spraviti skupaj, da bi posekali kole za trte. Tako je odpadel tudi ta zaslužek, ki so ga imeli naši ljudje od prodaje drvi v Furlanijo in v mesta.

Vse kar delamo doma, je samo nekaj provizoričnega, nekaj sekundarnega, nekaj kar ni važnega. Glavno je delo v emigraciji, doma pa se opravi na naglico in za silo samo tisto, kar je najbolj potrebno. Naši ljudje so vsak zase čisto brez perspektive v kmetovanju.

Naše čeče so brez kvalifikacij

Kaj zna naša čeča, ko mora iti pri 16 ali 17 letih služiti v tuje italijansko mesto ali pa celo v emigracijo v Švico.

Javna je tajnost za vse, tudi za funkcionarje na šolskem proveditoratu, da se v šolah Furlanske Slovenije otroci ničesar ne naučijo. Pet let hodijo naše čeče v šolo in v teh letih spravijo za silo najbolj navadno italijansko pismo s tavžent pogreški. Nato se naučijo nekaj matematike, strašno malo, le toliko, da sama zračuna skupaj, kar bo kupila zase v botege. Brati zna samo tiste žurnale, ki imajo dosti ilustracij. Vse drugo, kar jih učijo pet let v šoli, nima prav nobenega praktičnega pomena za življenje. Ne samo to, nekatere stvari, ki jih učijo v šoli, jim lahko samo škodijo v življenju.

Ko je končala naša čeča po petih letih šole, ima okoli 11 do dvanajst let in dela doma še štiri ali pet let, da bo zrela za službo.

Govori domači slovenski dialekt, narečje, ravno toliko govori italijanski, kar se ga je reva naučila v šoli od učitelj-

ce, ki ji ne diši njen meštir. Ne zna pisati in ne pošteno računati ne v slovenskem, ki se ga ni učila, in ne v italijanskem jeziku, ki so ga ji slabo učili.

Ali zna kaj od gospodinjstva, ali zna skuhati tako hrano, kot jo jedo po mestih, ali zna kaj zašiti, ali zna, kako je treba čistiti stanovanje posebno sedaj z elektrodomestici, ali zna hoditi v botego in držati malo ragonerie za tisto kar se kupi, ali se zna obnašati in streči? Nobene od teh stvari ne zna. Niti ne sprašujemo, če zna kakšen drug jezik, tak jezik kot ga govore v Švici in drugod, kamor hodijo na delo naše ženske. O nemškem in francoskem jeziku nimajo niti pojma. Z italijanskim jezikom pa izven Italije nikamor ne prideš.

Naši puobi počasi dobivajo kvalificirano znanje, ko končajo osnovno šolo. Imamo že dve šoli za kvalificirano znanje: eno v Reziji, drugo v Špetru in tretja se pripravlja v Sv. Lenartu. Te večkrat smo pisali, da so te šole, ti tečajji preveč teoretični in premalo praktični. Ali vseeno je dobro, da hodijo v te šole in se nekaj naučijo, da ne bodo večni manovali.

Za naše čeče pa se nobeden ne briga. Reve gledajo tiste dikle, ki prihaja domov na počitnice s polno valizo cunj, kako se štimajo, kako uporabljajo rosetto, kakšno kapiljato imajo in kako se obnašajo. Tudi to je šola, ker druge ni. Doma jih matere učijo kuhati domača jedila, nekaj oprati, zašiti in to je vse.

Zadosti bi bil en korzo od dva meseca, da bi jih naučil najbolj glavnih stvari, ki jih je treba delati v hiši italijanskega borgezeta. Jezika, tujeja, v dveh mesecih pa se ne morejo naučiti. Pač pa krejance in manire in kakšne pravice daje dikli postava in kakšne moralne, fizične, nevarnosti, bolezni in druge stvari se mora paziti v mestu.

V Belgiji so ostali samo stari rudarji, tisti ki že delajo vsa leta po vojski. Velik del naših rudarjev ima s sabo družine. Zaslužijo slabo. Delajo samo nekaj dni v tednu. Kriza v prodaji premoga (carbóna) traja kar naprej. Nekatere so dali na druga dela, ker ni v minierah dosti dela. Naši delavci vztrajajo v Belgiji samo zato, da si naberejo dovolj let, da bodo imeli pravico do penzije. Mladih delavcev ne sprejemajo in zato niso šli naši mladi delavci na delo v Belgijo.

V Franciji dobivajo naši mladi delavci kot manovali toliko, da lahko pošljejo domov od 20-30.000 lir mesečno, kvalificirani zidarji pa od 40-50.000 lir. V Franciji je vse polno naših ljudi, zlasti pa stotisoč italijanskih emigrantov, ki so emigrirali v Francijo že pred vojsko. Tam je dosti italijanskih imprezarjev, pri katerih delajo mnogi naši ljudje. Italijanski imprezarji hočejo hitro obogateti in zato izkoriščajo naše in italijanske delavce. Tisti naši emigranti, ki so se že naučili francoski jezik, si laže preberejo druge, boljše službe in jim ni treba biti odvisni od italijanskih imprezarjev. Največ delajo naši ljudje kot zidarji in manovalji pri gradnji hiš, cest, kanalizacij.

Dela je v vsej Evropi dosti, vsi naši emigranti so lahko dobili službe, le plače niso posebno velike. Emigranti morajo trdo stisniti pas, da lahko kaj pošiljajo vsak mesec domov.

Il problema delle nostre giovani

Per chi si trovi casualmente o dimori nelle grandi città come Milano, Torino, Bologna, Firenze, Roma ed anche Napoli, non è difficile riconoscere giovani ragazze della Slavia Friulana ed in molti casi ancor fanciulle, che prestano servizio in qualità di domestiche. A chi domandi loro il luogo di provenienza, esse rispondono di essere semplicemente friulane per il fatto che ritengono il loro paese parte del Friuli, o per evitare ulteriori domande. E' pur vero che in quelle grandi città ci sono anche ragazze propriamente friulane, ma in numero molto esiguo rispetto alle slovene della Slavia Friulana.

Non è raro il caso che esse abbandonino la casa all'età di 14 o 15 anni per collocarsi a servizio lontano da casa forse per molti anni, forse per sempre.

E' risaputo che esse sono molto richieste, perchè sono buone, operose, si accontentano di poco e, quel che conta, sono ubbidienti. Fa piacere sentire le lodi che si fanno a queste nostre giovani che sono dotate di così buone qualità, che sanno guadagnarsi da vivere in così giovane età.

Sarebbe bello se tutto finisse qui; se nonchè ogni buon pensiero e stima cadono, quando, da un'altra parte, giunge anche tristemente celebre fama, che è quella di giovani che si possono sfruttare ed adoperare ad ogni uso.

Affermare ciò non è una menzogna e nemmeno un insulto, ma la verità di una tragica situazione. Le cronache dei giornali ci fanno conoscere queste dolorose vicende quasi ogni giorno.

Questa povera addolcente arriva, pressappoco, a Milano; prende servizio presso una famiglia. In principio si trova sola, spaesata in un centro pieno di vita, dove rumori, luci di ogni colore, grandiosi palazzi, macchine lussuose e vetrine sfarzo- se la confondono da una parte, dall'altra la allegrano perchè pensa che a lei si apra una nuova vita, una vita aperta, diversa da quella che trascorreva entro il breve cerchio dei suoi monti nativi.

Nella casa ove lavora tutto è nuovo, sfavillante; qui c'è il padrone o suo figlio viziosi che, un po' alla volta tra un servizio all'altro, con abili discorsetti, con qualche regaluccio, con qualche premio in danaro, l'ammaestrano al loro scopo invogliandola e facendole capire che nelle grandi città tutto è lecito. La fanciulla è presa nella rete, e non se ne può liberare.

Se non succede questo, succede dell'altro: la ragazza, durante l'uscita per la spesa, o nella giornata di riposo che le viene concessa, si incontra per le vie della città, sola, o fra altre amiche della sua terra che fanno lo stesso mestiere, ma già smaliziate e provette dell'arte...

Incontrano dei giovani, esperti nella scelta della ragazza che può divenire facile preda delle loro fosche passioni. La avvicinano, la invitano al cinema o qualche altro divertimento; le promettono mare e monti, le danno l'appuntamento

per una seconda volta, una terza e così via.

Qualche biglietto da mille guadagnato in più, pensa sta sempre bene, specialmente se guadagnato senza fatica.

Intanto essa manda il suo mensile a casa, rendendo contenta la madre che ha miseria ed altra prole da mantenere. Le scrive che sta bene e che non si preoccupi di nulla. Così questa madre invita altre madri a mandare in servizio in città le loro figlie. Queste, a loro volta, si ritrovano e formano come una nuova famiglia lontano dagli occhi dei vicini curiosi e cattivi.

Passati i primi momenti di burasca, di pentimento, di risentimento, questa ragazza alla fine si quiete e fa l'abitudine, e questo doppio servizio diventa il più naturale del mondo.

Le madri non si interessano di altro; a loro basta ricevere i guadagni delle figlie mensilmente e la loro fotografia dalla quale possono rilevare come si siano ingrossate.

— Ne debela moja čeča, ne ljepa an lepuò obljčena — dicono, e si precipitano a mostrare la fotografia alla vicina. — A si vidla, botra, šest mjesecu je ni ta domā an kuaž bi je ne poznala. Pohledj tle fotografijo! — Kaj češ, botra, tie par nas ni lepuò živjenje; naj le hredo, po svjete; tam bojo prej ušafale srečo, fortunno, an takuò bo buojs tud za nas, matere, ki smo ostale ta domā! —

Tutto questo si spiega facilmente se si pensa che la Slavia Friulana, è una zona piena di miseria, dove si produce un po' di legna da ardere, castagne e fieno.

I figli maschi non vanno a lavorare a tredici o quattordici anni; le ditte non li assumono, oppure non li pagano finchè non hanno imparato il mestiere. L'unica fonte di guadagno è dunque la figlia che può contribuire al mantenimento della famiglia già in giovane età. Essa viene spesso spinta fuori dalla casa a guadagnare, piangente e timorosa. Fa pietà questo stato di cose.

E le autorità del luogo che ne dicono? E' un problema grave sia dal punto di vista morale che economico, l'uno dipendente dall'altro.

Tuttavia finora nessuno ha mosso un dito per venire incontro a questa situazione. Il governo che riempie lo schermo televisivo di cortometraggi riproducenti quello che si è fatto in Italia, chiude ipocritamente gli occhi su tutto quanto di immorale avviene nello sfruttamento di queste giovani ragazze, figlie della nostra terra; oppure dopo un predicazzo, ci pensa a dare il foglio di via obbligatorio a molte di queste giovani per rispedirle a casa, fingendo di non sapere che ciò nulla giova se non si risolve la questione economica.

Si vuol salvare la morale, ma non si viene incontro, neppure nelle minime proporzioni, alle necessità della nostra povera gente, col promuovere, ad esempio, opere pubbliche che possano impiegare un buon numero di uomini, di modo che le giovani possano rimanere a casa e coltivare le virtù femminili anzichè venir spedite lontano, in balia al mondo, sulle quali piombano come aquile rapaci gli istinti più bassi.

Si vuol salvare la morale, reprimendo l'immoralità, ma il castigo non serve se non si toglie la radice del male. E' facile predicare, ma bisogna venire a vedere come stanno le cose. Bisogna prendersi la briga di visitare i nostri paesi, andare di casa in casa per trovare una triste spettacolo di miseria e desolazione.

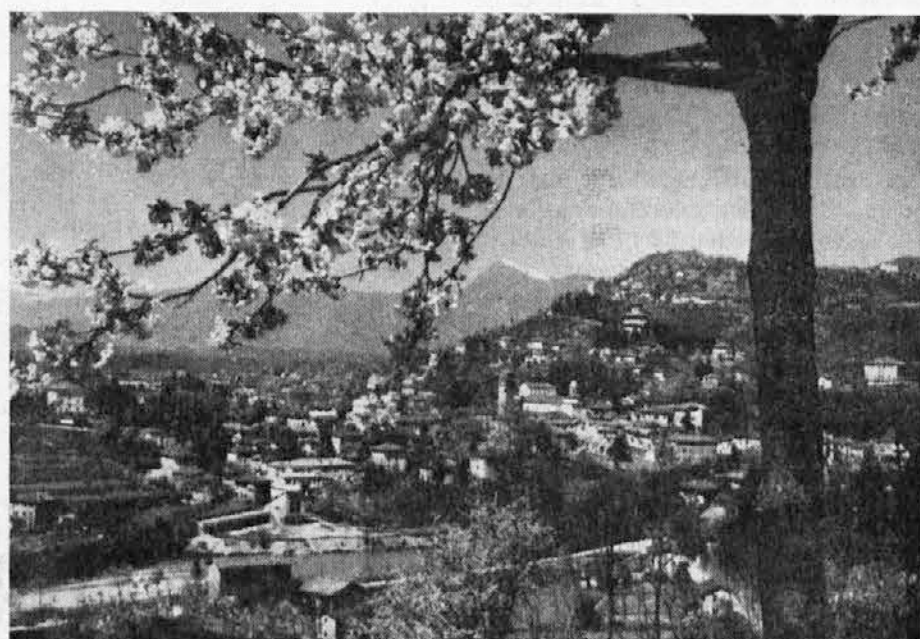
Ogni tanto il governo getta un po' di fumo negli occhi, quando dice di aver stanziato fondi per il miglioramento della zona. Ma agli effetti pratici si riscontra poco o nulla di utile che sia atto a lenire le piaghe della nostra gente. E questo delle nostre serve è una delle tante che ci affliggono.

Koliko letos zaslužijo emigranti?

Letos je šlo na delo v emigracijo še več naših delavcev kot lani.

Največ je odšlo letos naših emigrantov v Germanijo. Delajo večinoma na odprtem: zidajo hiše, palače, tovarne, razne gradbene objekte in vse polno novih avtomobilskih cest. Domov pošiljajo od 25-30.000 lir. Zaslužek torej ni prav velik in ne doseže tistih plač, ki so jih naši ljudje zaslužili prva leta v Belgiji. Ljudje pa so v Nemčiji bolj zadovoljni kot v Švici, Belgiji ali Franciji. Domačini so nasproti njim prijazni. Pozna se Germaniji, da ima že dolgo leta socialno zakonodajo (legislazione) in da so se podjetja, gospodarji navadili, da morajo biti delavci bolj spoštovani. Kot povedo po vrsti naši ljudje, jih v Šviceri bolj izkoriščajo kot v Germaniji.

V Šviceri imamo na delu naše moške in ženske. Moški zaslužijo na težkem delu, ko strojijo elektrarne, popravljajo ceste in gradijo hiše precej, tako da pošiljajo nekateri domov po 50-60.000 lir na mesec. Zato pa se pritožujejo, da Švicarji ne dajo zastoj denarja in da jih precej izkoriščajo. Naše ženske pa delajo v tekstilnih tovarnah in zaslužijo med 25-30.000 lir na mesec. Podobne so tudi plače naših peric, čistilk in drugih skromnih delavk v turistični industriji. Švicarji so vljudni, prav kortezi, toda pri njih je treba trdo delati in vse stisnejo iz človeka, vse moči, tako da je plača pri njih trdo zaslužena.

CENTA V TERSKI DOLINI: Središče zapadnih Furlanskih Slovencev.

SOVODNJE

Za nimar buojše odnose
med sosedi

Naša dolina se je čisto spremenila odkar je odprta obmejna blok v Polavi pri Čepitščih. Poprej je bilo par nas mar-tvo, nobeden ni hodil k nam, bli smo ta-korekoč zaprti v kotu. Lahko rečemo, da nam je mali obmejni promet (piccolo trafico di confine) ponesu pravi žegen. Ker prihaja sedaj k nam vse pouno ljudi iz jugoslovanskega kraja kupovat razne re-či in športniki, posebno v zimskem času na Livek, so asfaltirali cjesto do Sovo-denj. Ta nenehni promet iz tega in onega kraja meje je zarjes spremenil prejšnji žalostni videz naših vasi.

Blo bi pa lahko še dosti buojše, če bi vo-dili naš komun buj pametni možje, mož-

AHTEN

Brezposelnost in nujna
javna dela

Malina brez nasipov, cesta v Porčinj nedodelana

Vsi vjemó kaj dižokupanih judi je par nas upisanih na »ufficio di collocamen-to«, de bi ušafali kajšno djelo an lahko rečemo, de ga ušafajo od tje le kajšnih 10 procent, ostalih 90 procent pa čaka an čaka že ljeta an ljeta, de bi se kje kaj odprlo. Čeglih je tarkaj dižokupane dje-lovne sile na dispozicjon pa vidimo, de je vse pouno urgentnega djela za nardit po vsej okuolici. Pred dvemi ljeti je bla par nas huda pouodnja an se ni do do-nás nardilo še nobednega milijoracijskega djela. Obvodni nasipi (argini) ob Ma-lini so vsi razdejani an bogvari, da pri-de nova pouodnja, odnesla bo telikrat vse. Takrat je pouodnja povzročila (pro-vocirala) tud dosti plazov an tud tle se nobeden nič ne interesira, de bi se kaj postrojilo.

Sobit po tej elementarni nesreči so hodili v naše prizadete (oškodovane) va-si vsakovrstni visoki poglavarji: prefekt, senatorji in deputati od partita, ki še govorná državo in vsi so obečeval takojš-no pomuoč.

Ker vidimo, da se do donás ni še pru-nič nardilo za naše uboge kraje, se o-bračamo spet na »autorita« s prošnjo, de kaj nardijo. Narbuj nas skarbi regulaci-ja Maline, ker če bo ta prestopila brego-ve, ne bo poplavlila samo ravnino, ampak bo odnesla še hiše v Ahtnu an Ma-lini (Forame).

Lansko ljeto je senator Pelizzo obju-bu, de bo interveniru pri ministru za dje-lo, de bi se povjedana djela izvedla tek-om ljeta. Videmski žornali so o tej no-

vici več dni na dougo an široko pisali an hvalili demokristjanskega parlamen-tarca. Od tega je poteklo že ljeto dni, a z djeli niso še začel, kar pozabilo se je an se niti nič ne govori o tem problemu.

Se »dno drugo djelo bi se muorlo nar-diti čimprej v našem komun. Bi korlo narditi do konca cjesto, ki vodi v Por-činj, katjero so začel gradit pred ljeti an potle so djela opustili. Pravijo, de čakajo novih fondov an takuó čakajo že ljeta. Porčinj, ki leži na strmen pobočju Čufin, šteje 60 družin in ti ljudje muora-jo prenašati vse bremena na hrbtu, ker se ne more priti do vasi z vozovi ali ka-mjoni. Vsa si lahko predstavlja u kajš-ne težkoče pridejo, če nujno nucajo v vasi mjediha ali levatřiče. Vse tuó ne zvoni preveč častno za tiste cirkoše, ki governajo Italijo.

Do kedaj bojo ljudje še prenašali tajš-no živjenje? Dougo ne več! Mladina ko-maj čaka pounoletnost za emigracijo an odhaja vsak dan v večjem numerju v e-steru z upanjem (speranca), de bi ne korlo priti več nazaj v te zapuščene go-re. V Zadnjih dvjeh ljetih se je izselilo (emigriralo) kar 90 ljudi od 220, ki šte-je celotno prebivalstvo (popolacjon) Por-činja. Čez par ljet bojo tud tle začele hi-še razpadati (podirati), kakor že razpa-dajo v drugih hribovskih vaseh.

Zadnji čas bi bil zatuó, de se nekaj nardí za pomagati tjem ubogim ljudem v hribovskih vaseh, a ne samo z obeča-mi, ker s tje se ni rešu še noben pro-blem.

Slana in snjeh uničila
ljetosnje pardjelke

Vsem krajem Nadiške, Krnahtske in Terske doline, ki leže nad 500 metru vi-sokó, so snjeh in slana nardili dosti škode. Ljetos je kazala ljetina zlo dob-bró, saj je bluó lepuo vreme, ko je dre-vje cvetjelo, ko so ljudje sadili krompir, sjerak in druge kulture. Paršlá pa je slana in v višjih krajih snjeh in takuó je bil ves trud naših kmetu zaman. Kakuó žalosten je pogled na sadovnjake, na vinograde (vinjete)! Listje je rume-no, kot bi bluó ožgano ali poparjeno in tam sevjede ne bo nobednega pardjelka. Kaduor je pozno sadiu krompir, bo še nekaj pardjelu, a brdki kmet, tisti, ka-tjeremu se je narbuj mudilo, da bi par-šú čimprej do novega pardjelka, je par-šú ob vse. Nekaterji so sadili tele dni

še enkrat in tem želimo, da bi jim bla sreča naklonjena, želimo jim, da bi ne paršlá nad njihova puoja huda ura in da bi v jeseni pobrali zasluženi pardjerek.

Glih v tje dneh, ko je zajel našo de-želo nepričakovani velažnji mraz, se na-ši ljudje sprašujejo kakuó bi mogli ži-veti, če ne bi bluó emigracjon. Če je dobrá letina: če ni slane, toče ali po-uođni, pardjelajo par nas tarkaj, da se lahko preživljajo s pardjelki domače zemje vsaj tri — štiri mjesce na ljeto, kadar pa je slaba ura, je njihovo žive-nje odvisno le od denarja, ki so ga po-slali damu emigranti. Ljetos, kakor ka-že, bo več ku kajšna družina, ki živi v hribovski vasi, tarpjela lakoó, zakl tud v esteru so zaslužki nimar buj« slabi.

POGLED NA NADIŠKO DOLINO IZ LANDARSKE JAME

SV. PETER SLOVENOV

MALI OBMEJNI PROMET APRILA
MJESCA

Ceglih je use pouno djela na puojih in senožetih so ljudje usednó precej pohajali sem in tja, čez kunfin. Takuó je bluó aprila mjesca kar 13.336 prehodu skuož obmejne bloke v naši daželi.

Skuož obmejni blok in Stupci je bluó 7.896 prehodu (1.489 iz italijanskega kra-ja in 6.377 iz jugoslovanskega); skuož Učjo v komun Rezija je bluó 469 pre-hodu (196 iz italijanskega kraja in 273 iz jugoslovanskega); skuož Most na Nadiži (komun Tipana) je bluó 1.148 prehodu (72 iz italijanskega kraja in 1.076 iz ju-goslovanskega); skuož Polavo pri Čepia-tiščih (komun Sovodnje) je bluó 787 pre-hodu (246 iz italijanskega kraja in 541 iz jugoslovanskega); skuož Solarje pri Dreki je bluó 884 prehodu (280 iz itali-janskega kraja in 604 iz jugoslovanskega); skuož Klinac je bluó 268 prehodu (51 iz italijanskega kraja in 217 iz ju-goslovanskega); skuož Mišček (Idrijska dolina) je bluó 792 prehodu (420 iz itali-janskega kraja in 372 iz jugoslovanskega); skuož Robedišče je bluó 1.120 preho-du (72 iz italijanskega kraja in 1.048 iz jugoslovanskega); skuož Hum v Renčan-ski dolini pa sta bla samo dva prehoda iz italijanskega kraja.

OJAČENJE ELEKTRIČNEGA TOKA

V tje dneh so v vaseh na desnem in čampnem bregu Nadiže med Spjetrom in Podbonjescem ojačili električni tok. Tle so lampadine zlo slabo gorele, da ne govorimo o kajšnih makinah (kuhalniki, likalniki, makine za šivat in druge kme-tijske makine). Sadá pa so jim električni tok zvišali in postavili tud industrijski električni tok.

Sadá, ko so napejali v te kraje indus-trijsko električno energijo, bi lahko kme-tje modernizirali dosedanje starinske kmetijske makine. Zaki naj bi še rjezal na roke fuotar za živino, ko koštajo ta-kuó malo električne makine in zaki naj bi še žagali deske in drugi ljes s tulikim trudom? Donás ni več težkuó opravjati gospodarskih djel, če je na razpolago elek-trika. Ljudje iz tje krajev hodiyo v emi-gracijo in tam sigurno so videli tud ka-kuó gre z laskoto djelo naprej z maki-nami.

Kor na vsako vižo otresti se zastarelo-sti in iti naprej s časom, gledati na de-sno in čampo kakuó djelajo napredni (progrediti) kmetje, brati bukve, ki učijo napredno kmetijstvo, in kjer je muoó hoditi poslušati konferenze, kjer učijo tajšne reči, če se če, da kmetijstvo na-predjuje. S srednjeveškimi (medioevali) metodami se v atomski epoki ne more iti več naprej.

PRAPOTNO

Pred dnevi so začel z djeli na cjesti, ki peje iz Cedada v Prapotno. Cjesto bo-jo razširili in asfaltirali. Tisto djelo je bluó zarjes nucno, ker je zadnje čase do-sti prometa po njej, saj vodi prout kunfinu in na blok skuozi katjerega prihaja vsak dan pouno ljudi na djelo in na čedadski trg. Predvideva se, da bojo z djeli končali v par mjesecih. Potrjebo bi bluó, da bi odpravili tud tisti ne-varni ovinek ob vходу v Prapotno. Tle je bluó že dosti hudih prometnih nesreč, ker je kraj zlo nevaren.

PODBONESEC

RUONSKA MLEKARNA V KRIZI

Ljudje iz Ruonca so zadnje čase zlo slabe uoje. Lani so v Dolenjem Ruoncu zgradil novo moderno mlekarno (lateri-jo) in troštali so se, de bojo sem nosil mljeko tud tisti iz Gorenjega Ruonca, ker tam imajo zlo slabo mlekarno in takuó bi nova mlekarina imjela dosti djela. Pa ni bluó takuó. Sadá djela vsaka vas sir v svoji mlekarini in takuó ta v Dolenjem Ruoncu ne more krit vseh strošku.

Rjes je, da je par gradnji te mlekarne paršu na pomuoč governo, a dosti dosti so mogli dati tud ljudje — soci. Več ku kajšen je naredu in še djela dolg za kriti stroške. Ljudje redijo nimar manj živine, ker je tud tle emigracija velika, in zatuó je tud mljeka nimar manj. Sadá prede-lava tista mlekarina nih tri kvintale mlje-ka na dan in tuó ni zadost, de bi ljudje, potle, ki se preživljajo z mlječnimi izdel-ki, imjeli še kaj za prodajo in torej za od-plačevanje dolga, ki so ga imjeli par gra-dnji mlekarne.

REZIJA

V slogi je moč

To potrjujejo ekonomske in kulturne organizacije v rezjanski dolini.

Ceravno leži naš komun raztresen viso-ko med gorami, odrezan od glavne ceste, takorekoč izoliran od ostalega sveta, je bil vseeno vedno avantgarda kar se tiče organiziranja. V resnici povedano, noben drug kraj naše dežele, pri tem mislimo namreč na Furlansko Slovenijo, ni tako dobro organiziran, kot smo pri nas. Ima-mo športno ribiško zvezo, Lovsko zvezo, Konsumno zadrugo, dve zadrugi mle-karni, Zvezo emigrantov (dolina Rezija šteje 3000 prebivalcev, a v emigraciji jih živi okoli 10.000) in po vojni smo sestavi-li še folklorno skupino, ki je žela lepe uspehe ne samo po raznih krajih Italije, ampak tudi v inozemstvu.

Letošnjo zimo smo skupno s »Karnijsko Skupnostjo« (Comunità Carnica) ustanovili rezjanski komitat za ekonom-ski preporod Rezije, ki ima nalogo sezna-njati oblasti kateri so najbolj pereči pro-blemi za zboljšanje domače ekonomije. Nazadnje smo ustanovili še »Rezjanski

kulturni krožek«, v katerega se bo vklju-čila tudi folklorna skupina, da bomo skupno širili kulturo in prirejali razne manifestacije kulturnega značaja. Dejav-nost kulturnega krožka je že pričela s tem, da smo dali tiskati brošurico, ki no-si naslov »Gli Slavi del Friuli«. To je še neobjavljen prevod iz ruščine izpred 100 let znanega ruskega jezikoslovca Sreznjev-skega, kjer obširno govori o običajih in jeziku Rezijanov.

Rezjanski kulturni krožek ima sedaj v svojem programu izdajo ilustrirane mo-nografije o dolini Rezije in bo dvojezična, to se pravi v slovenskem in italijanskem jeziku. Nadalje bo ta krožek skrbel še za druge kulturne iniciative.

Rezija, čeravno je izoliran komun, lah-ko torej uči druge, ki leže v bolj objude-nih krajih, blizu večjih centrov, kako se more dežela razviti ne samo v ekonom-skem pogledu, ampak tudi v kulturnem. Naj bi zato vsi Slovenci Furlanije posne-mali Rezijane.

TIPANA

Dobrè an slabe iz našega
komuna

Po tekaj ljetih čakanja an protestir-nja bojo končno še Debeleži mjeli dobro pitno uódo. Zajeli so jo u kraju Podza-brjeh blizu Krnahte. Zlò čudno to se nam zdi, zakuó njeso uódo zajeli iz akve-dota, ki gre skuož Debeleži že 30 ljet an ki daje uódo usjem vsem oku Tržizma.

Tu Krnahti to je use živo, zaki nó se parpravjajo za »segro«, ki bo 8 maja. Nabrali so že dosti reči za »pesko«, ka-tjere »guadanj« u če iti za cjerku, ki jo djelajo v vasi že pet ljet. No majó »šperančo«, ke cjerku na če beti pokrita za ljetos.

Prvo nedejo u juniju bo na Buonah gorski praznik (festa della montagna). Formali so poseben komitat, ki parpra-vja use tuó, ke to koventá za ta praznik. Paršló bo sigurno dosti judi ne samo iz našega komuna, ma še iz Njem an Cente. To se kapl, ke to ne bo mančalo ne plesa ne dobrè kapjice. Škoda, de je par hiši tekaj malo mladih, zaki so po svjetu, anu brez mladine (gioventut) ne bo take »legrijek«, kot na bi muorla beti.

Nek industrijalec iz San Giovanni al Natosone je imóu intencjon postaviti u našem komunu fabriko za stóle (čjandre-je). Judje so se že veselili, de bojo mo-gli mjeti djelo blizu hiše, a na žalost muoramo povjedati, de zaenkrat še ne bo nič. To koventá prej rinforčati elek-trično linijo, de bo zadost energije za gonit makine. Pouárh tega pa to je še težko obrjesti teren. Tam, kjer je zemja zapuščena so judje po svjetu an to njé moda za tratati z njimi, tezej, ki so pa ta domah, no uprašajo zanj več ke to vejá. Naše komunske autoritat ne bi smjele pustiti, de jim uteče taka ljepa okajzon za okupati domačine an zatuó bi se muorle interesati an pomagati indus-trijalca, ki imá to dobro intencjon. Preudarni (intraprendenti) industrijalci no ljepo vjedó, ke no majó ves interes nekaj industrije postaviti u naše kraje, zatuó ke u jim pride napruot stato z dolgoročnimi krediti anu z olajšavami par plačuvanju tas. Pouárh tega to je par nas na dispozicjon tud zadost dje-loune sile, ke na manjkuj košta koj ta od centrov.

Še »dno žalostno noticijo ve muoramo

povjedati: umar je Valentin Tomažin (Katrič po domače) iz Krnahte. Zadela ga je sarčna kap (paralizi cardiaca), kar je šou od vodnjaka Ta na Tlani prout hiši. Star je biu komaj 59 ljet anu o za-pušča ženó Marijo Kajzelo, dva sina anu no hčer.

Usej žlahti dragih rankih izrekamo naše sožalje!

CEDAD

NESRECA NE POČIVA

Petljetni Giampiero Cernoja iz Koste v Gorenjem Barnasu se je zlo hudo po-nesreču par igranju. Puobič je nesu v Gorenji Barnas očetu južino, ker je tam djelu na vodovodu, ki strojijo. Kar se je vraču prout duomu je sreču pred cjer-kvijo druge otrokó in se začel z njimi igrati. Med igranjem je padu čez škar-pado kajšnih pet metru globokó in ob-ležu brez zavesti. Sobit so ga pejali v čedadski špital, kjer so si pa mjedihi pridržali prognozo, ker ima puobič poče-no lobanjo.

Gianluigi Savli iz Škrutovega par Sv. Lenartu se je blizu Cedada zvrnu z mo-torjem in odletu v jarek (fosso). Ušafu je možganski pretres (commozione cere-brale) in če ne nastopijo komplikacije bo ozdravu v 15. dneh.

FOJDA

PRAZNIK VINA

V nedeljo 8. in ponedeljek 9. maja bo-jo imjel v Fojdi XXVII praznik vina. Ku vsako ljeto, bojo tud ljetos razstavili (esporranno) narbuojša domača vina: tokač, pinot, merlot itd. De bo praznik buj vesel, bo na trgu koncert, ki ga bo dirigiral Aldo Cavallo. Ker je ta praznik zlo poznan po cjeli provinci, bojo vozili iz Vidma v Fojdo posebni avtobusi do jutranjih ur.

»Cassa Depositi e Prestiti« je tele dni sporočila našem komun, da je odobri-la posojillo (prestito) 15 milijonov lir za gradnjo nove šuole. Djela se bojo začela še ljetos, saj se vsem mudi, da bi uša-fali šuolarji čimprej nove lokale.

Kaj bomo delali tale mesec

NA TRAVNIKI moramo v tem času skrbeti za prvi odkos detelje. Prvi odkos detelje moramo vsekakor izvršiti pred cvetenjem, da ne poškodujemo poznejših odkosov. S tem uspešno spraviti dobro beljakovinsko krmo (fuotar), ki predstavlja močno krmilo, zelo prikladno za molzne krave, za breje živino in mlade živali.

NA NJIVI še vedno lauko sadimo krompir in sejemo koruzo. Okopavamo posevke, da zadržimo v tleh vodo in da uničimo plevel ter zračimo tla. Krompir in paradiznike škropimo zoper strupeno roso z 1% modro galico. Tako preprečimo okužbo krompirja.

V VINOGRADU začenjamo že z mandanjem trte. Odstranjujemo odvečne poganjke, ki rastejo iz starega lesa, ker niso rodni. Če več poganjkov raste iz iste ga kolenca, bomo odstranili slabše razvitega. Škropiti moramo proti peronospori. Brozgi dodamo še močljivi žvepleni prašek.

V SADOVNJAKU moramo pritrditi mlade poganjke, da jih veter ne polomi.

Deteljna semejedka

Razširjena je povsod, dela pa škodo na domači in nemški detelji.

Hroščki prezimijo v rastlinskih odpadkih na vrhu zemlje, pa tudi v grmovju in v gozdu. V toplih krajih prezimijo tudi jajčka, zležena v votlih stebelcih detelje. Kakor hitro detelja odžene, se že prikazuje hroščki. Samice ležejo jajčka v mlada stebelca, v strni in stebila lanskega sena. Čez nekaj dni se že izvalijo ličinke, ki žive spočetka v listu, pozneje pa v cvetu, popkih in v lističih. Ker ranijo rastoče vršičke poganjkov, popkov in cvetov, povzročijo pogosto, da detelja ne obrodi nobenega semena. Prav močno se škodljivka razmnoži na stari detelji. Hroščki in ličinke napravijo največjo škodo na prvi košnji detelje.

Kako jo zatiramo? Uspešno je škropljenje z arzenokislim apnom (10 kg na hektar) v času, ko se pojavijo hroščki, pa vse dokler zalegajo jajčka. Lahko škropimo tudi z natrijevim florsilikatom (10 gramov na liter vode, 88 litrov na hektar). Čez 5-7 dni ponovno škropimo. Ako je zamujen prvi prikladen čas za škropljenje, smemo škropiti tudi tedaj, ko ličinke delajo škodo v cvetnih glavicah.

Seveda pa ne prepozno, kajti vsa ta sredstva so hud strup in jih mora dež dobro sprati z detelje, da bo seno dobro za krmiljenje.

Vsekakor pa je potrebno, da za eno leto prenehamo s pridelovanjem semen. Kosimo le za krmo in s tem uničimo dosti semejedk.

Ako spustite na deteljo kokoši, bodo uničile dosti hroščkov in ličink.

Prikrajševanje trtnih poganjkov

Ne prikrajšujte glavnih poganjkov, ki rastejo iz čepa ali tistih, ki rastejo najbližje njega. Ti vam bodo dali rodne rozge za narez prihodnje leto. Prikrajšujte pa vse druge glavne poganjke na pečlu.

Zakaj? S tem okrepite prikrajšani poganjek. Cvet in sad se lepše razvijata. Tudi sence ne delajo nepotrebnih poganjkov eden drugemu. Ozračitve in osvetlitve je več, bolezni in škodljivcev pa manj.

Kako opraviti to delo? Mladiko prikrajšate nad tretjim ali četrtem, še boljše pa nad petim listom vrh najvišjega grozdica. Listi nad grozdom so glavni redniki sadu. Novi porastek na že prikrajšanih poganjkih spet prikrajšajte nad drugim perom. Ne trgajte in ne lomite, prirezavajte ali vsaj previdno priščipavajte.

Kdaj se opravi to delo? Malo pred cvetenjem ali takoj potem, ker je v tistem času manj zalistnikov.

Peskanje krompirja

Na prvem mestu za peskanje je krompir. Če peskamo krompir pravočasno, ga ne bo napadel palež. To so že mnogi poskusi dokazali. Pravilo pri peskanju krompirja pa je, da ne smemo peskati predaždu in ne pred saditvijo krompirja, ampak izključno le takrat, ko krompir že raste.

S peskanjem postane zemlja rahla in topla, kar najbolj prija krompirju. Poleg tega je pa tudi pomemben učinek apna na težje topljive hranilne snovi v zemlji.

Na zemlji, ki je že sama bogata na apno in na lahki zemlji, kjer so redilne snovi topljive in je zemlja po svoji strukturi rahla, seveda ne bo potrebno peskati. Na vseh drugih zemljah je pa peskanje priporočljivo, ker ne izboljšamo s tem samo zemlje, ampak zvišamo tudi pridelek in kakovost.

Peskanje ne povzroča dosti več dela. Apno pomešamo in spravimo v zemljo z rednim okopavanjem, ki bi ga itak morali opraviti. Apno trosimo v času, ko še nimamo tako nujnega dela, to je kmalu po saditvi.

Učinek (efekt) apna zavisi od enakomernosti razdelitve v zelnji; na to moramo paziti pri okopavanju. Apno lahko trosimo z roko, če nimamo strojev. Z zemljo ga pomešamo z motiko (zappa) ali pa z okopalnikom. Zemlja mora biti suha, da ga ne zamažemo v mokro prst, a ga z njo res dobro pomešamo.

Krompir peskamo po saditvi približno do sredi junija, to je od časa, ko je krompir odgnal, pa do časa, ko je za ped (palmo) visoko porastel. Najbolj pripraven čas je v juniju, kadar so grmi visoki 15-20 cm. V tem času odvzamejo rastline največ apna iz zemlje. Posebno pazljivi bodimo z negašenim apnom (calcé viva), ki ga smemo trositi le pri lepem vremenu, ko so rastline suhe.

Apno je za krompirjevo rastlino tudi zelo hranljivo, kajti pri srednji letini izgubi zemlja približno 87 kg apna. Na podlagi poskusov lahko zaključimo, da po peskanju doseženi višji pridelki niso

Vršimo zeleno obrezovanje s tem, da poganjke pinciramo in da odstranjujemo vodne poganjke, ki predstavljajo prave zajedalce sadnega drevja. Škropljenje proti glivičnim boleznim in proti škodljivcem moramo večkrat ponoviti, če to zahteva razvoj bolezni in pojav škodljivcev. Posebno pozornost moramo polagati zatiranju listnih uši, ki povzročajo veliko škodo, ker se naselijo najrajši ob vršičkih in sesajo sokove.

NA VRTU bomo tale mesec sadili fižol. Ta zahteva rahlo in dobro pripravljeno in z gnojem pognojeno zemljo. Preklasti fižol (natiški) zahteva bolj mokro, grničasti (nizki) pa lažje prenaša sušo.

le posledica tega, da se je izboljšala zemlja, ampak tudi učinka apna kot redilne snovi.

Koliko množimo in v kateri obliki peskamo krompirju, to zavisi od vrste zemlje. Na težko zemljo potrosimo vse vrste apna, najboljše pa gašeno 6-8 kvintalov na 1 ha, toda le na suhe rastline in na suho zemljo. Na lažji zemlji trosimo apneni lapor in sicer 10 - 15 kvintalov na 1 hektar ali pa 10 do 15 apnenega prahu.

Preprečite plesnobo na trtah

Prišel je čas, ko je treba misliti tudi na žveplanje trte, če hočemo, da bodo trte dobro rodile. Trte žveplamo proti trtni plesnobi, ki napade vse zelene dele trte, to se pravi tako listje kot grozdje samo. Trtna plesnoba pa napada tudi nekatero drugo sadje, a največ trte. Trtna plesnoba je nevarna bolezen, kajti ko jo opazimo je že prepozno. Moramo jo torej preprečiti še preden se razvije. Trtna plesnoba se pojavi tudi pri nižji temperaturi, razdvaja pa se pri višji temperaturi. Napadene mladike trte imajo videz, kot da bi jih posuli s svetlim prahom. Take mladike se počasneje razvijajo in če sploh dorastejo, rodijo slabe grozdove, ki ne dozoriijo.

Plesnoba napade trto lahko tudi pozneje, ko je že odcvetela in ko so se nastavili že grozdi. V tem primeru ne pričakujemo letine, ker grozdje, ki ga je napadla trtna plesnoba, pokrni jagode, ki potemniijo in razpokaajo.

Da bi preprečili tudi to morebitno okužbo (infekcijo), je važno, da mladike zgodaj dobro požveplamo. Trto prvič žveplamo, ko so poganjki dolgi kakih 10 centimetrov, to se pravi tele dni.

Prvo žveplanje moramo opraviti ob lepem sončnem vremenu. Važno je namreč, da se plast žvepla enakomerno prime in da ga veter ali dež takoj ne odpiha.

Vinogradniki uporabljajo (nucajo)

proti trtni plesnobi tudi sredstvo, ki je obenem škropivo proti peronospori in proti plesni. To je vsekakor dobro in pametno, ker z enim delom opravimo dve nalogi. Toda če to opravimo prepozno, ker za škropljenje trta še ni dovolj pogonala, je nevarno, da se trtna plesen v tem času že močno razširi. Kdor bo žveplal trte naj si dobro zapomni, da mora žveplati dobro, na gosto in iz obeh strani listja.

Vremenska prerokovanja

Če dvanaajstega sonce peče, sladko vinca v klet poteče.

Dvanaajsti, trinajsti, štirinajsti so ledeni radi vsi, če pa prej slane ni bilo, pozneje ne bo mrazilo.

Če marec suši, april deži in majnik hlad, kaste, omare in sode polni.

Hladen majnik ti gotovo da slame dosti in sena.

Trta če v polni luni cvete, polne, zlahtne grozde obrode.

Maja mokrota, julija suhota.

Majnik moker, junij pa mlačen, kmet tisto leto bo žejen in lačen.

Prav nič pa se pri prerokovanju ne zanašajmo na luno. Luna pravijo, da razžene oblake. Toda to je le navidez, kajti kljub polni luni večkrat dežuje, le da takrat lune ne vidimo in zato jo tudi ne obdolžujemo.

Tudi vpliv lune na rast kulturnih rastlin je zelo dvomljiv in, če res obstoja, gotovo ni tako velik, da bi se zaradi njega izplačalo, da bi zamudili ugoden trenutek za kakšno opravilo, posebno za setev.

Največjo vlogo igra vreme med košnjo in prav zaradi neugodnega vremena je večkrat težko izvedljivo načelo, da je treba travo kositi ob cvetju.

Vreme pa igra važno vlogo skoraj pri vsakem opravilu v kmetijstvu, vendar ne odloča vedno, če se mu znamo prav prilagoditi. Pri tem je treba še omeniti - da govorimo tudi o njivah - globoko oranje in bogato gnojenje, kar močno zmanjšuje škodljivost presuhega kakor tudi premokrega vremena.

Vitamin A v živinoreji

Danes si ne moremo misliti uspešne živinoreje brez skrbnega krmiljenja na podlagi znanstvenih ugotovitev; to se pravi, da moramo pri krmiljenju upoštevati vitamine in druge dodatne snovi in ne le hranilno vrednost krme (fuotra). Velikega pomena je posebno, da krma vsebuje zadosti vitamina A. Pogosto je tega vitamina premalo, zato moramo krmi dodajati vitaminske pripravke. Če živali ne prejema vitamina A, obolevajo na di-

Vpliv vremena in lune v kmetijstvu

Nič ne more kmetu bolj škodovati in nič mu bolj koristiti, kot vreme. Ker pa na to ne moremo vplivati, smo tem bolj primorani, da ga pridno opazujemo. Znanja znamenja v naravi: oblaki, veter, megle, ki imajo v vsakem kraju svoj poseben pomen, obnašanje živali (muh, lastovk) so precej zanesljivi predznaki za bodoče vreme. Če poleg tega še poslušamo vremenske napovedi v radiu in opazujemo dober barometer, potem bomo vreme precej zanesljivo prerokovali, seveda le za malo časa, kvečjemu par dni vnapirej.

Novejša izkušnja z vitaminskimi pripravki so pokazale, da vitamin A v pripravkih v obliki olja ni bil zadosti učinkovit. Ko so začeli uporabljati (nucati) pripravek, vodno raztopino vitamina A namesto oljne raztopine, so ugotovili, da dosedanja pripravki niso bili najbolj priporočljivi. To velja zlasti za kokoši.

Kaka zatiramo praproto, leševje in vresje

Ponekod leže med gozdovi njive, katere praproto močno zarašča. Poleti, ko je praproto v bujni rasti, jo pokosite, uporabite za stelo in poskropite zemljišče s preparatom, ki ga v ta namen kupite v agrariji. Na 100 litrov vode zmešajte 1,5 kg tega škropiva. Poleg škropiva bi ta zemljišča lahko še dobro pognojili z apnenim dušikom. Na splošno pa je potrebno, da analizirate zemljo. Na osnovi analize vam bo strokovnjak lahko zanesljivo svetoval.

Kako pa naj uničujemo leševje in vresje? V nekaterih krajih natrosijo na vresje plast hlevskega gnoja, na ta gnoj pa še tomaževo žindro. Čez nekaj let lahko na teh zemljiščih goje prav dobro deteljo.

Trdovratnejša je leska. V poletnih mesecih, ko je najhujša vročina, jo izsečimo. Na jesen bodo mladike spet pognale, ne bodo pa olesenele. Zato jih zamori mraz. To delo opravljajmo nekaj let.

UMAZANE DEŽNIKE OČISTIMO šele potem, ko so se posušili. Če umazanih ne moremo izkrtati, se je lotimo z volneno čunjo, namočeno v mešanici vode in kisa.

STEKLENICE ZA MLEKO očistimo takoj potem, ko smo jih izpraznili, s hladno vodo. Po nekaj urah ali drugi dan jih je mnogo težje očistiti.

Ljudske pripovedke iz Rezije

DOBER IN HUDOBEN REZIJAN

Po svetu sta hodila dva Rezijana, ki sta strojila lonce. Ko sta prišla v kako vas, sta zakričala kot čuka, da se je razlegalo od enega konca do drugega:

»Vrzite klobuk! Lase, lase! Imate kaj za komudavanje (popravljanje)? Imava klješče nove, roke trdne, bo skleda durala (držala) do sodnega dne!«

Eden teh Rezijanov je bil zelo hudoben. Starejšemu dobremu je bil nevoščljiv in mu nikoli ni dal obveljati. Nekoč sta šla čez most. Pa pravi starejši:

»Čigav je ta most? Jaz dem, da je od Boga!«

Drugemu ni bilo pogodu in je z zavistjo in sovražno zatrdil nasprotno:

»Jaz pa dem, da je od zlodja!«

Starejši je bil dober in ni maral razprtije in je dejal:

»No, ja, da ne bo prepira, bova pa vprašala prvega moža, ki ga srečava!«

Hudobni je na to pristal, ali je z zlim srcem pristavil:

»Če bo od zlodja, ti iztrgam oči, če bo pa od Boga, pa jih smeš ti meni!« Vedel je namreč, da bi dobri nikoli kaj takega ne storil.

Stari mož dvigne prst in pomembno dè:

»Vse je od Boga, tudi most!« Hudobni Rezijan ploskne z rokami proti dobremu:

»Stavo sem dobil, zdaj ti izderem oči!«

In je dobremu zares izrul oči. Nato sta se ločila in krenila vsak na svojo stran.

Slepi je počasi, tipaje s palico, žalostno taval po poti. Slednjič pride do neke vode. Nekaj mu v srcu pravi, naj se skloni v strugo, zajame z roko vode in naj si umije oči. Čim plakne voda v jame njegovih oči, dobri Rezijan spregleda, vrnjene so mu oči.

Gre dalje po poti in pride v neki gozd. Da bi ne spal na vlažnih tleh, spleza v krono velikega, gostega in košatega drevesa. Preveže si veje in naredi skromno ležišče. Ko malce zadremlje, začuje spodaj čudno zvenčanje:

»Cink, plenk, cink, plenk, cink.«

Pogleda dol in vidi, da so spodaj čarovnice, ki si preštevajo zlat in srebrn denar. Cele kupe ga imajo. Opolnoči pride med kuštrave čarovnice še grda, stara babura. Kot svojo poglavarico jo vse pozdravijo in ona pove, da je zvedela za neko kraljevo hčer, ki je zelo bolna in nihče za tisto kraljičino ne ve zdravila. Kralj pa je dal glas, da jo tisti, ki jo ozdravi, mora dobiti za ženo. Čarovnice rado vedno tišče v staro, izkušeno poglavarico, ali ve, kako bi se dalo ozdraviti kraljičino.

»Seveda vem! Česa pa jaz ne vem?« se razšopiri pred ženskami.

Dobri Rezijan medtem napeto vleče na uho, kaj bo povedala čarovniška poglavarica.

»Za onole kraljičino je zdravilo kaj preprosto. Nekdo mora čez konja pogrniti plahto in tistega konja v diru močno razgreti in spotiti. Potem pa mora v tisto vročo, potno plahto zaviti kraljičino in bo še tisti dan zdrava!«

Rezijan na drevesu ob tej novici komaj zadržuje sapo. Zvedel je nekaj, kar mu lahko prinese veliko, veliko srečo. Toda dih mu uide in udari tudi dol pod drevo. Stara čarovniška poglavarica brž začuti in vzkligne:

»Joj, tukaj nekje pa smrdi po krščanski krvi! Pojdi mo, poišči mo kristjana in ga zdrobimo v sončni prah!«

Čarovnice brž popustijo denar in gredo gledat pod drevesa. Dobri Rezijan v vrhovih je od strahu ves trd. Niti ganiti se ne upa, da bi ne naredil kakega šuma in bi ga čarovnice čule in izsledile. Samo Bogu se priporoča in z ustricami trepeče in moli:

»Oča naš, ki tu nebe, sveto bōdi tvoje ime, pridi k nam tvoja krajuska, bōdi izdelana tva volontat, takoj tu nebe, pa to na zemje...«

Čarovnice so obletele vsa debla in povsod se preteče zazirale v vrhove, samo tisto drevo, na katerem je tičal Rezijan, so vselej zamenjale z drugim, že pregledanim.

Besno so se podile po gozdu, silno razkačene, da ne morejo uloviti kristjana. Precej so se že oddaljile od svojega denarja. Tedaj po nenadoma sine svit in čarovnice se s strahom razbeže ter ves denar puste pod onimle drevesom.

Rezijan v vrhovih si globoko oddahne:

»Čast bōdi Očē, nu Sinō, an svetemu Duhu, takoj to bilo najpred, injan, anu nimar, za vse te čase brez konca.

STARI VOL

Nadaljevanje s prejšnje mladinske priloge

Po nekaj dneh je bilo konec Belčeve trdovratnosti. Vdano kakor modrijan se je vdal v usodo. Ljudje so ga prišli nalašč gledat, kadar je odhajal. Ko so se teleta zbrala in jih je pastir pognal, so stekla med oblakom prahu. Belčo je stal ob strani vstrel z njimi kakor učitelj poleg otrok. Zdaj pa zdaj je prhnil proti kakemu razposajenemu teletu in mu pokazal ostre roge.

Brž ko je Belčo zgodaj zjutraj zaslišal pastirjev glas, je odšel pri dvorišnih vratih in obstal sredi vasi, se zagledal proti zelenemu polju, koder so začeli prvi sončni žarki srkati rosne kapljice, in je dolgo ogledoval njivo, ki jo je oral, travnike, na katerih je delal in se na njih pasel, ko je bil še mlad in čvrst. Njegove vlažne oči so gledale dolgo in otožno in se niso mogle nagledati. Dihal je globoko kakor človek.

Kaj se je pač godilo v tej vdani, molčeči duši?

Nekoč je Belčo zbolel. Ni šel iz hleva, ni stopil na vas, da bi pogledal na polje, marveč je obležal. Život je bil nabuhel, dlaka nasršena, mrzlično je trepetal, oči so žalostno pogledovale, in v njih se je brala bolečina. Odeli so ga, mu položili krme, pa se je niti dotaknil ni. Ponudili smo mu vode; omočil je gobec, obrnil glavo, kakor da se mu gnusi, in je globoko vzdihnil. Brž smo poklicali padarja, ki je znal zdraviti tudi živino. Skrbno ga je pregledal, ga potegnil za rep, za uhlje, mu obračal parklje, naposled pa mu je po neki cevi napuhal v nos hudega črne prahu in ga pustil. Belčo je ležal nekaj dni zgaran, strtl, še pogledal ni ne krme ne vode, ki so mu prinašali. Močno je shujšal. Život je postal raven kakor deska. Ko je pričel jesti in vstajati, se je komaj še držal na nogah.

Nekega lepega pomladnega dne — bil je praznik — so se ljudje veselili in praznje oblečeni vračali iz cerkve. V našem vrtu so se bile razcvetele slive in se med seboj spletle, nasmehljane kakor babice, napravljene v svate. Čez noč je rahlo deževalo. Ozračje je bilo sveže, nebo sinje in jasno. Sonce se je vzpelo nad vrhove, bleščeče, lepo, praznično, kakor da je z ljudmi vred prišlo iz cerkve.

Belčo je bil videti boljši. Veseli, da je okrevljal, smo mu privezali na rogove velike šopke svežih kopriv, zelenja in slivnega cvetja. Počesali smo ga in očedili. Tovariško nas je pogledoval in zadovoljno mežikal.

Čez čas je vstal in se počasi poslovil od nas. Nato se je odpravil, trudoma stoječ na nogah, odšel skozi dvorišna vrata, tako veličasten in lep kakor nekoč, samo da močno shujšal. Hoteli smo ga zadržati, pa nam je mati rekla, saj ga pustimo, da se sprehodi. Šli smo za njim.

Belčo se je napotil po cesti k potoku. Ljudje, ki ga že delj časa niso videli, so

postajali in rekli: »Ubogi Belčo!«

Obstal je pri brvi, se napil vode, dolgo je stal in se, kar še nikoli ni storil, ni povrnil domov, marveč je prebredel potok in se napotil na našo bližnjo njivo, na kateri je šla rž pravkar v klasje in se je iz njenih valov oglašala prepelica in so nad njo poletavali drobni metulji. Belčo je stal ob njivi, jo pogledal kakor nekaj znanega in bližnjega ter pomlil z obronka nekaj šopov trave. Nato se je še dvakrat ali trikrat prestopil, se iznenada ves zamajal in se zgrudil z boleznim, globokim vzdihom. Preplašeni smo hiteli domov povedat.

Ko smo se z očetom vrnili, je ležal Belčo mrtev ob njivi, z glavo položeno na cvetna tla, oči je imel široko odprte proti sinjemu nebu, žalostne, molčeče in lepe, vendar že slepe.

Tako je umrl ta stari delavec, ta naš molčeči prijatelj.

Starega vola smo pokopali, kakor pokopljemo človeka, v globok grob poleg njive, katero je nekoč oral in kamor je prišel položiti svojo trudo glavo. Na tem grobu, obdanem z belim kamenjem, poganja spomladi gosta trava.

Kraj, kjer je osamljena gomila, so ljudje krstili za »Belčov grob«.

In vse do današnjih dni, kadar koli obiščem svojo vas, nikoli ne pozabim obiskati dva draga groba, materinega in Belčevega.

Pogumni lovec

(Korejska pravljica)

Bogataš je oklical: »Vse svoje imetje in edino hčer dam tistemu, ki mi dokaže, da je pogumen.«

Na oklic se je oglašil mlad lovec. Bogataš mu pravi: »Čez mesec dni mi prinesi sto tigrovih kož.«

In mladi lovec se je odpravil v gozdove, kjer so živeli tigri.

»Ne hodi,« so mu rekli ljudje, »sedaj je v gozdovih na tisoče tigrov s svojim kraljem.«

»Na to sem čakal,« odgovori lovec in odide.

Ko ga kralj tigrov ugleda, se začudi njegovi drznosti. »Kaj naj naredim z njim? Naj ga raztrgam ali živega požrem?«

»Požri ga,« so rekli tigri. In kralj tigrov je lovca požrl. To pa si je lovec želel.

Čim je začutil, da je v želodcu tigra — kralja, je jel z nožem vrtati po njegovih jetrih. Kralja je bolelo pa je zatulil: »Moram stresti svojo jezo nad komerkoli.« In pričel je ubijati tigre kar po vrsti.

DRAGOTIN KETTE:

Čebelica in čmrlj

Na dišeči cvetki sta se šela čmrlj in čebela.

»Oj čebela,« pravi čmrlj, »kako si ti suha! Pogledj mene, kako sem debel in rejen! I kaj pa delaš z medom, ki ga nabiraš po cvetju, kaj ga ne poješ sama!«

»O ne,« odgovori čebelica, »jaz ga dam tudi drugim...«

»To si bedasta,« reče nato čmrlj, »jaz ga pa sam pojem. Čemu bi ga dajal drugim? Zato sem pa tudi telesen in rejen, hum, ti si pa kot trska!«

»Naj bom kot trska, zato me pa tudi ljudje ljubijo bolj kakor vse druge moje vrste, tebe pa se boje in te ne marajo,« odgovori čebelica in odleti proti uljnaku.

UGANKE

Po travniku rase,
jo krava popase,
pozimi pa suha
je kravi kos kruha.

(vau.I.)

Orjem, sejem in kosim,
vse z motorjem naredim.

(4014014.)

To je velik učenjak,
ki vsako stvar napiše,
če napravi kaj napak,
mu jih pa sestra zbrise.

(4014014 in 4014014.)

Vsak tiger je zakričal: »Pusti me! Pusti!« Lovec pa je šel kriče in ko jih je naštel sto, je porinil nož v tigrovo srce. Nato je prišel iz trehura kralja tigrov.

Tako je bogataš dobil sto tigrovih kož. Prepričal se je o lovčevem pogumu, dal mu je svoje premoženje in svojo edinko za ženo.

Kmetič in drevje

Kmetič je obrezoval drevje. To se je pritoževalo:

»Kaj vendar misliš? Kaj bi rad, da bi usahnilo, umrlo?«

Kmetič je za hip prenehal z delom ter rekel:

»Jaz že vem, kaj delam: na pomlad boš pogladno še mnogo lepše in bolj, kot bi, če bi te sedaj ne obrezal. Ko bo nastopila pomlad, mi boš hvaležno.«

In res, na pomlad je drevje izredno lepo zazelenelo ter je bilo prav zares hvaležno kmetiču za njegovo delo.

Mehurček - mešiček in tovariši

Mehurček - mešiček je bil sirota. Doma ni imel nikogar in ničesar, zato se je odpravil po svetu, da si poišče tovarišev.

Gre, gre, popotuje. Nasproti mu priteče miš in zakliče: »Dobro srečo, mehurček-mešiček, vzemi me s seboj!« — »Kdo pa si?« — »Jaz sem miška-čopka.« — »Pa pojdi!«

Gresta mehurček-mešiček in miška-čopka, gresta in popotujeta. Sreča ju krastača. »Dobro srečo! Vidva sta že v dvoje, jaz sem pa sama na svetu. Ali me vzameta s seboj?« — »Kdo pa si?« — »Jaz sem krastača-regljača.« — »Pa pojdi!«

Gredo, gredo mehurček-mešiček, miška-čopka in krastača-regljača. Sreča jih kača: »Dobro srečo! Stojte, vzemite se mene s seboj!« — »Kdo pa si?« — »Jaz sem pa travi smuk!« — »No, pa pojdi!«

Gredo, gredo mehurček-mešiček, miška-čopka, krastača-regljača in kača-po-travi smuk. Sreča jih zajec: »Dobro srečo! Dajte, vzemite tudi mene s seboj!« — »Kdo pa si?« — »Jaz sem pa po gozdu skok!« — »No, pa pojdi!«

Gredo, gredo mehurček-mešiček, miška-čopka, krastača-regljača, kača - po-travi smuk in zajček — po gozdu skok. Sreča jih lisica: »Dobro srečo! Vzemite me seboj!« — »Kdo pa si?« — »Jaz sem tetka lisica!« — »No, pa pojdi!«

Gredo, gredo mehurček-mešiček, miška-čopka, krastača-regljača, kača — po-travi smuk, zajček — po gozdu skok in tetka lisica. Sreča jih volk: »Dobro srečo! Vzemite me s seboj!« — »Kdo pa si?« — »Jaz sem godrnjač.« — »No, pa pojdi!«

In tako so šli, popotovali in popotovali mehurček-mešiček, miška - čopka, krastača-regljača, kača - po-travi smuk, zajček — po gozdu skok, tetka lisica in volk - hostnik trobentač. Sreča jih medved: »Dobro srečo! Vzemite me s seboj!« — »Kdo pa si?« — »Jaz sem godrnjač.« — »No, pa pojdi!«

In tako so šli, popotovali in popotovali mehurček-mešiček, miška - čopka, krastača-regljača, kača - po-travi smuk, zajček — po gozdu skok, tetka lisica, volk - hostnik trobentač in medved godrnjač. Tako so prišli v širnem gozdu do hišice, v kateri je Ježibaba pripravljala svatbo.

»Hej,« so si rekli, »zdaj pa pokažimo, kaj znamo!«

Tedaj so se na dvorišču postavili v vrsto, mehurček - mešiček, pa se je, kakor doslej vedno, ustopil na čelo.

Mehurček - mešiček se je napihnil in piskal, da je kar živčljivo; miška čopka je cvilila; krastača - regljača je regljala; kača - po-travi smuk je sikala, kakor bi vlekla z lokom po goslih; zajček - po gozdu skok je pred njimi poskakoval in plesal; tetka lisica je zavijala in prepevala; volk - hostnik trobentač je trobental; medved - godrnjač je godrnjal. Hosta je

odmevala v dalj in šir in ljudje v koči so se tresli, kakšni godci so se jim sami povabili v svate. Tedaj se je hotel mehurček - mešiček še bolj izkazati in se je napihnil še enkrat. Tedaj pa se je pok! razpočil. Njegovi tovariši so se začeli krohotati, oni v koči pa so se tako prestrašili poka in krohotanja, da so se razbežali na vse strani. Ko je Ježibaba videla, kako so jo pobrisali svati, jo je še ona ucvrla, kar so jo nesle noge.

Tovariši so potem stopali v hišo, posedli za pogrnjene mize ter jedli in pili, ker je bilo vse pripravljeno. In da ne bi obhajali svatbe brez ženina in neveste, so postavili medveda za starešino, volk pa je vzel za ženo lisico. Potem so obhajali svatbo, da je bila res imena vredna. Volk in lisica se zdaj živita, če nista še umrla.

Pravi vzrok

Znani francoski pisatelj Tristan Bernard je nekega dne kosil v restavraciji v Nizzi. Ko so mu postregli, je poklical natakarja:

— Natakar! Te juhe ne morem jesti!

Natakar je ustrežljivo odnesel krožnik z juho in prinesel pisatelju jedilni list. Bernard si je izbral sočivje in ga takoj dobil. Že nekaj hipov nato pa je spet poklical natakarja:

— Natakar, tudi tega sočivja ne morem jesti!

Natakar ni mogel razumeti, kaj se dogaja in je poklical direktorja. Ta je takoj prihitel in vprašal slavnega pisatelja:

— Kaj pa je, gospod Bernard? Vsem gostom se zdi sočivje prav dobro...

— Saj tudi jaz ne trdim, da ni dobro mu je hudomušno odvrnil Bernard... — Le jesti ga ne morem, ker nimam žlice...

Opravičilo

»Rekli ste, da imate denarja kot plev, v resnici ste pa čisto suh. Zakaj lažete?«

»Kaj bom lagal! Saj plev tudi nimam.« nipotov. On in mi želimo, da bi oni živeli boljše življenje, kot ga je moral on. Šele sedaj, ko je prekoračil sto let, ima za spoznanje boljše in mirnejše življenje.

Zelimo mu v imenu našega ljudstva, da bi še vrsto let dokazoval vsemu svetu, kako trdoživi smo mi furianski Slovenci! Ne bo nas še konec. V tem znanju izpijamo tajut na njegovo zdravje in na tisočletno življenje našega naroda.

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Reg. Videmske sodnje št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Itako to bōdi!»

Zleze z drevesa, pobere ves denar in odide v tisti grad, kjer je bolezen trla mlado kraljično. Vse tako stori, kot je bila povedala stara čarovnica. Kraljična zares takoj ozdravi in bi po kraljevi objavi morala postati žena Rezijanovu. Toda kralj ne mara dati Rezijanu niti kraljestva niti gradu. Rezijan si pa de:

»Kaj mi popotnemu Rezijanu sama lepa kraljična, če je pa nimam kam dati, nimam v čem voziti! Z Rezijanom, loncevozom in njegovim vozičkom, se pa vendar ne bo po svetu ubijala!«

Dobri Rezijan zato lepo kraljično rajši pusti na dvoru v tolažbo očetu kralju za stare dni. Potem gre dobri mož naprej po svetu. Čez leto dni se prav pri onem mostu dobita spet oba Rezijana. Hudobni se začudi:

Kako to, da vidiš, ko sem ti pa oči izdrl? In še bogat si postal, kot priča tvoja imenitna obleka in napeta torba, v kateri ti rožljajo denarci! Kako je to?»

Dobri Rezijan je hudobnemu Rezijanu že davno odpustil. Zato mu kot rodnemu bratu iskreno zaupa, kako je bilo z njim: da se je v neki vodi bil umil in spregledal, da je denar bil dobil tam in tam v gozdu pod drevesom, koder se shajajo čarovnice in preštevajo svoje zlatnike in srebrnjake.

Hudobnemu Rezijanu se v srcu takoj vzbudi črna zavist in huda sovražna mržnja. Skrivši se hujuje in mrmra:

»Oči sem mu iztaknil, pa je spet spregledal! In še tako srečo z denarjem je imel ta vrag pobožni!«

Z grdim, sovražnim pogledom se loči od dobrega Rezijana in se brž še sam napoti v oni-le gozd. Prav na isto drevo spleza in se skrije v gostem vejevju in listju.

Ob enajsti uri ponoči pridejo onele čarovnice in prineso s seboj skrinjo bliščečega se zlata in srebra. Spet začno preštevati in denar žvenkeče: »cink, plenk, cink, plenk, cink!«

Hudobnem Rezijanu se začno cediti sline. Hudo ga skomina po onem denarju: »Joj, da bi že kmalu bilo jutro! Ko bodo skrinjo pospravljale, bom kar nanjo skočil, čarovnice splašil in skrinjo sam odnesel.«

V strastnem pohlepu po denarju močno zasope in puhne skozi nos.

Čarovnice s štetjem nenadoma obstanejo in zakričijo:

»Smrdi, smrdi! Po kristjanu smrdi!«

Brž stečejo po gozdu pod drevesa iskat tujca, da ga ugonobe.

Hudobni Rezijan pa šepetaje kliče na pomoč vse vragove. Nenadoma pripleza po debelu in skače po vejah vse polno verivic, podlasic in polhov. Tak šumot in tako pokanje nastane, da čarovnice brž pritečejo nazaj pod ono drevo ter v kroni zapazijo hudobnega Rezijana. Zažugajo mu in stresejo ga z drevesa, da pade naravnost na skrinjo z denarjem in se ubije. Potem ga čarovnice še spečejo in pojedo.

JUNAŠKA REZIJANKA

Po bregovih imajo Rezijani svoje senike in stanove. Tam imajo tudi svojo živino: ovce in koze. Neka čebica

je hodila v stajo mlest kože in ovce. Ko je nekoč stopila z golido v stajo, je nenadoma nekdo z veliko silo začel butati v vrata.

»Bum, bum, bum,« je ropotalo v spodnjem delu. Čebica je takoj uganila, da jo je zasledil — volk. Naglo je prav trdno zaprla vrata še z zapahom. Čebica se je tresla, kaj bo, če volk vlomi.

A volk pri vratih ni uspel. Zagnal se je na odprto okno. Tukaj bi zares mogel zlesti v stajo. Čebica je urno pograbila žrl (koš) in ga z dnom porinila v okno. Volk se je prvi hip ustrašil in odskočil, nato je pa začel znova napadati in odrivati žrl. Čebica je vedela, da volku z žrlom ne bo kos. Popadla je vile in jih porinila v žrl, da je koš celo predrla. Volk je vnovič in vnovič poskusil, ali vselej se je opraskal. Odnehal pa ni. Čakal je pod oknom do mraka, do trde noči. Pošastno je zdaj pa zdaj zatulil v temno noč. Doma je mama čakala svojo hčerko. Ni je bilo od nikoder. Volčje tuljenje jo je rezalo do srca. Gorje, če je čebico na poti zalotil volk in jo raztrgal. A potem ne bi tako strašno tulil. Morda se je čebica pred njim le kam otela in je še živa, a jo volk naskakuje in tuli okrog nje. Ko bi jo šli iskat!

Stekla je po vasi, zbudila može in fante, proseč jih, naj se usmiliijo njene hčerke in jo gredo iskat.

Moški so pograbili sekire in drugo orožje in šli v hrib, kjer je bil senik.

Okrog senika je bilo zbranih že več volkov. Nekateri so se z vso jezo zaganjali v koš, ki ga je z vilami tiščala že omagujoča čebica. Moški so razgnali volkove in čebico rešili. Bila pa je tako ostrašena, da je že tretji dan umrla.